

מתכונים מבראשית

קריאה בשיר 'בלילות אהובתי',
מגדלת תינוקות בבטנה' מאת אלמוג
בהר

'בלילות אהובתי, מגדלת תינוקות בבטנה', זהו השיר הפותח את הספר שירים לאסירי בתי-הסוהר של אלמוג בהר, בהוצאת אינדיבידוק 2016. אני אוהב לפתוח ספרי שירה ולקרוא את השיר הראשון כמיין סמן לשירים שיבואו לאחר מכן. אפשר לקרוא דרכו את תעודת הזהות ואת החותמת הפואטית של המשורר.

השיר מכניס אותנו ישירות לתוך זמן היריון. החיים מתארגנים סביב ההיריון, התקווה, ההולדה והאהבה של המשורר לבת זוגו. השיר מתחיל באישי, בתוך המרחב של מבט בן הזוג על בת הזוג.

"בלילות אהובתי, מגדלת תינוקות בבטנה/ בבית החרושת של הרחם." השיר נפתח בשעת לילה, שעת אהבה, שעת מבט, שעת גדילה של תינוקות. בכל שיר אחר, הדרך המוצעת על ידי הביטוי, 'בית חרושת של הרחם' היה הופך לביקורתי ואירוני, כך המשפט הראשון לא מאפשר לנו קריאה כזאת. אפשר לקרוא את השיר ברובד הפואטי של לידת שירים, כמו לומר: בלילות כתיבתי מגדלת שירים בבטנה, בבית החרושת (רחם) השירה. כך פותח בהר בנקודת הפוריות, שיש בה גם זוגיות וגם הולדה. מנקודה שיש בה עתיד. דווקא בימינו, ולמרות הכותרת החתרנית של הספר, ואולי בגללה, מציג בהר שירים לאסירי בתי הסוהר כאקט של תקווה: לקרוא שירים על זוגיות, הולדה, על תקווה שבה החברה האנושית מתפתחת. שירים על התפתחות של אושר, שמתרחש בתוך בית, כלומר, יש אפשרות גם למעמד בינוני למוצאו. לקרוא על השפע הזה ולדמיין את עצמנו כחלק בתוכו, אפילו מתוך בית הסוהר האלטרנטיבה המוצעת כאן לחיים היא בניגוד באופק של הולדה, שבה למרות היעדר הבית, היעדר הזוגיות, היעדר הפוריות, היעדר החברה - נוכל לדמיין משהו קטן וטוב.

"ובימים היא מתקנת איברים/ מפרידה אצבעות מקרום הדג שדבק בהן/ משילה זנבות קדמוניים" נדמה שהאשה היא האלוהים: גם מתקנת איברים, גם מפרידה בין אצבעות התינוק שהוא סוג של דג ברחם וגם משילה זנבות קדמוניים. היא מעבר לגבולות הזמן, הידע שלה קדמוני ובהווה: בימים היא עובדת, בלילות הם גדלים. החלוקה ברורה. הזמן הוא זמן מיתי. האהובה הופכת ליצור קדמון ופוסטמודרני כאחד, יש לה ידע מתחילת האנושות ועד היום. אשה שיש

אלמוג בהר

בלילות אהובתי, מגדלת
תינוקות בבטנה

בלילות אהובתי, מגדלת תינוקות בבטנה
בבית החרושת של הרחם.

ובימים היא מתקנת איברים

מפרידה אצבעות מקרום הדג שדבק בהן
משילה זנבות קדמוניים

פוקחת עיניים מאחורי עפעפים עקשניים
מלמדת ללכת סודות על קצב פעימות

קוצצת צפרניים ראשונות

סורקת שערות ראשונות

ומבחינה זכרים מנקבות.

והתינוקות ישנים בימים

ובלילות הם ערים בבטנה

צופים בעצמם מתארכים ומתרחבים

וזה שהיה זרע אחד וכיצית אחת

גדלו כבר פגריגיר הארז

וזאת שהיתה כשעועית הלבנה

גדלה כקלפת האפונה הירוקה.

והתינוקות מנסים להעיר אהובתי בלילות

לוחשים לה מלים בשפות ששכחה

מלטפים לה דפנות של בטן

מושכים חבלי טבור

מפים על קירות שליה

על מחלות רחם.

והיא אינה מתעוררת

גרגיר ארז תופח בבטנה והיא

מאריכה שנתה

אומרת ללבה

עוד שנים רבות אני מתעוררת אחריהם בלילות

עתה לישן, לישן.

ואני לפעמים מתעורר אחריהם באמצע הלילה

להצמיד אן לתחתיות בטנה

לזהות לב, ועוד לב

לזהות כיצד גם לבי מתרחב בהריון שליה.

לה כוחות מאגיים או שהפעולה של גידול
ילדים, הופכת יותר ויותר חידתית, גדולה
מהחיים בעיני המשורר, הנותר קפוא להביט
בה.

"פוקחת עיניים מאחורי עפעפים עקשניים/
מלמדת ללכת סודות על קצב פעימות/
קוצצת ציפורניים ראשונות/ סורקת שערות
ראשונות/ ומבחינה זכרים מנקבות." לאשה
בשיר הזה יש כוח להביא חיים, ללמד,
לקצוץ ציפורניים, לסרוק שערות, להבדיל
בין זכר ונקבה; אך בעיקר נשמע כאן קולו
של הגבר, שעומד בצד, אינו מצליח לעשות
מה שהאשה עושה ביום, וגם לא להיות
קשור למה שקורה בבטנה בלילה. הוא רק
יכול להביט ולבטא את הרעיונות שבאים
מההתבוננות הרציפה בה. ביכולתה של
האשה להבחין בין מגדרים והיא מתקינה
סדר בעולם של המשורר. שימו לב לשורת
הפעלים: פוקחת, מלמדת, קוצצת, סורקת
ומבחינה. האשה היא בעלת הכוח, הפעולה.
כשהכל ראשוני, זעיר, כשהעובר עדיין סוג
של דג, היא יכולה לפקוח את עיניו, ללמד
את לבו, לקצוץ את ציפורניו, לסרוק
את שערו (להפוך אותו לבנה). והשורה
האחרונה, המבחינה בין גבר לאשה, מראה
את המשורר עומד מיוחד ומבולבל אל מול
הפעולות הפשוטות-המסתוריות האלה.

"והתינוקות ישנים בימים/ ובלילות הם ערים
בבטנה/ צופים בעצמם מתארכים ומתרחבים/
וזה שהיה זרע אחד וכיצית אחת/ גדלו
כבר כגרגר הארז/ וזאת שהיתה כשעועית
הלבנה/ גדלה כקלפת האפונה הירוקה." הזמן
שלאחר הלידה מתהפך. הילדים עדיין בזמן
רחם, ישנים בימים וערים בלילות. הם
עדיין יכולים, ברגע שלאחר הלידה, לחזור
ולהיכנס לרחם. וכאן לרגע נדמה, שבמבטו
של המשורר בזוגות הוא: א. הופך לסוג של
תינוק, ובונה את ילדותו, מתוך מבט בגדילת
בנו. ב. הוא חוזר דרך המבט בבנו אל תוך
בטן האשה כהדהוד של מעשה אהבה. ג.
כיצד נבנה הזיכרון: כשהתינוקות "צופים
בעצמם מתארכים ומתרחבים", כשהמשורר
הופך להיות "לוח חלק" ולומד דרך נקודת
ראשית בצמיחת הזיכרון שהוא דבר נפרד
מהמציאות עצמה.

הזרע והביצית גדלים והמשורר מפתח סוג
חדש של משקלים כדי לתפוס את גודלם.
הזכר והנקבה הפכו לגרגר ארז, והנקבה
משעועית לבנה נהפכה ירוקה כקליפת
האפונה (אפשר להבחין בהומור וברזמז
לסיפור ג'ק והאפונים). ההקבלה בין מעשה
בריאה אנושית לטבע היא מחשבה פגאנית.
הוא מחזיר את מה שהופרד בין הטבע
לתרבות אל המשכיות הלקוחה מעולם
המוזון: ארז, שעועית לבנה, אפונה ירוקה.
מה שמחזיר אותנו לקריאה הפרשנית של

לפי המצב האמפירי אני סבור שיש לנו סיכוי לזכות בשיא גינס לנשיקה הארוכה ביותר. לא הרציפה, שמותירה את הפיות קהים אלא הטעימה, המפוצלת למאות נשיקות קטנות, שביניהן מפרידים ליטופים וחיכוכים ומבטים. גב כף ידי על לחיך, ציפורניים בעגבותי, שפתי בצווארך בלי שיני הערפד. אין לי צורך בנתזי דמך. טוב שהוא נוסע חם ומתלהט בעורקייך. את נהמת המנועים של הבריאה. על נשיקה אחת אפשר להקיף את הרקיע ולחזות בעננים נפערים. אני סוגר את שפתי על שלך, את יונקת את לשוני ואני חוזה בערים שלא הוקמו ושוחה בנהרות ארוכים כיבשות. טוב שאיש לא מודד לנו זמן. שעוני העצר שלנו רצים בלא מעצורים.

להצמיד אוזן לתחתיות בטנה/ לזהות לב, ועוד לב/ לזהות כיצד גם ליבי מתרחב בהיריון שלה. האשה המשולה למלאכת הכתיבה מבקשת לישון כדי להוליד. למות כדי לחיות, שהרי שינה היא סוג של מוות קטן. ואילו המשורר מודע. הוא מתעורר כדי לראות את הדרמה, ומעיד שהיה ער בכל המעשה של הכתיבה: "והתינוקות ישנים בימים, ובלילות הם ערים בבטנה [...] והתינוקות מנסים להעיר את אהובתי [...] והיא אינה מתעוררת".

הדרמה נכתבת מתוך המשורר הער, הצופה. התינוקות מנסים להעיר את האשה, אבל היא לא מתעוררת ומבקשת לישון. רק כך הם יגדלו - השירים הנולדים בבטנה. המשורר מצמיד אוזן לתחתיות הבטן, ומנסה לשמוע, מנסה לזהות לב, ועוד לב. לא תמיד ידוע היכן הלב של השירים. ובכניסתו לתוך בטנה של זוגתו, של המזוזה, הוא גם בודק כיצד לבו שלו מתרחב בהיריון שלה. כלומר כיצד הוא גם הופך לילד, כיצד הוא גם הופך לשיר. באופן די מוזר היציאה החוצה להביט בבת הזוג, היא גם כניסה פנימה, כדי להפוך אותו לסוג של ילד, דרך המבט בהיריון.

כשתי השורות האחרונות בשיר מתרחש בתודעת המשורר זיהוי: הוא מזהה לב של ילד - שיר אחד, ומזהה עוד לב של ילד - שיר אחד, וגם מזהה את לבו מתרחב עם ההיריון: "לזהות לב, ועוד לב/ לזהות כיצד גם ליבי מתרחב בהיריון שלה." המטרה של המשורר היא ללמוד מלאכות מהאשה, וגם אם הוא לא מצליח ללמוד את כל המלאכות שהיא יודעת, עדיין נשארת בידו המלאכה הבסיסית של זיהוי לב, ובתוך כך, מתוך המבט בה, הוא מקבל מבט בלבו, הוא לומד כיצד נראו לבו כילד, כמבוגר, כבן זוג, באפלה. לא בכדי התהליך נעשה בחשכה, בלילה, כי אנחנו לא מכירים את לבנו רוב הזמן, אבל הלב מזהה ומתרחב מתוך זוגיות, מתוך כתיבה, מתוך המבט בשתייהן. ♦

מתי שמואלוך

והיא/ מאריכה שנתה/ אומרת ללבה/ עוד שנים רבות אני מתעוררת אחריהם בלילות/ עתה לישון, לישון, לישון. "בת הזוג לא מתעוררת. היא ישנה כמו מתה אבל בתוכה גרגר אורז תופח. היא אינה חוששת, היא אומרת ללבה, ולא למשורר, שגם ככה היא עוד תאריך ימים להתעורר אחריהם בלילות, ועכשיו היא צריכה לישון. מעניין שהפעולות של בת הזוג, מכוונת כלפי התינוקות וכלפי עצמה, ולא כלפי המשורר. היא אומרת ללבה, ולא אומרת למשורר. המשורר ער, אבל אין לו גרגר אורז שתופח בבטנו, הוא לא מאריך בשנתו, כי הוא נשאר ער לדווח, ומביט בה כמי שנוגעת בנצח.

והיא, גם כשהיא רוצה לישון, היא פועלת אל מול הפאסיביות של המשורר: היא גדלה, והוא נותר פאסיבי, ללא פעלים, ואולי יש בו פחד על כך שהיא מניחה לתינוקות, שהם סוג של יצורי לילה, לפעול בזמן שהיא ישנה. האם יכול לקרות להם משהו כי היא ישנה? והיא - בעלת תפיסת זמן לטווח ארוך - מרגיעה. הם ישרדו את הלילה. ואולי המשורר נותר כלוא בפחד אל מול הלילה, כמוכח המטא פואטי. זה גם סוג של השלמה עם כך שלא צריך להיות טוטאלי בכתיבה, צריך להביט על היצירה מתוך ריחוק מסוים, לתת לה זמן לגדול.

"ואני לפעמים מתעורר אחריהם באמצע הלילה/

הבית הזה: 1. אנו בונים את ילדותנו מחדש בהווה בוגר, באמצעות מבט במזון שהוא גם חומר גדילה, וגם מטפורה לזיכרון. 2. אנו בונים את ילדותנו בהווה הבוגר באמצעות המבט במיניות. 3. אנו בונים את ילדותנו באמצעות ניסיון להבין כיצד זיכרון פועל, באמצעות מדרים מתחום אחר.

המדרים של גרגר אורז וקליפת שעועית ממחישים שוב ושוב את חוסר היכולת של המשורר להבין את ילדותו; את הילדות של ילדיו, את הדרך שבה זוגתו מבינה את הילדות שלה, את גדילת ילדיה. הוא מנסה בצורה בלתי אפשרית, אגדית, פנטסטית, להניח מונחים של גדילה.

"והתינוקות מנסים להעיר אהובתי בלילות/ לוחשים לה מילים בשפות ששכחה/ מלטפים לה דפנות של בטן/ מושכים חבלי טבור/ מכים על קירות שלייה/ על מחילות רחם." כעת עולה סוג של תחרות בין המשורר לבין התינוקות שלו, מין קינאה קטנה. "והתינוקות מנסים להעיר את אהובתי בלילות". היא לא אהובתם. היא אהובתו של המשורר. התינוקות מושכים חבלי טבור, מכים על קירות השליה ומחילות הרחם. זה מאוד מיני, אבל זה גם ספרותי, וגם סוג של תחרות שנוצרת על תשומת הלב של האהובת המשורר. אם ביום התינוקות ישנים, בלילה הם מתעוררים ועומדים בין המשורר לאהובתו. אם בבית הקודם פורטו הפעולות האינטנסיביות של האשה, כאן התינוקות הם הפועלים: מנסים להעיר, לוחשים, מכים, מלטפים ומושכים. הם הופכים פעילים כמוהו, ואילו המשורר נותר ללא פעלים, הוא רק דובר מדווח. כמעט אפשר לראות את הקנאה, את התחרות על תשומת הלב; גם הוא שם, אבל עליו הם לא מטפסים ולא נותנים לו שפות ששכח. הקריאה המטא פואטית, מטא-ספרותית הופכת למחשבה שהקוראים, שהם התינוקות שנולדים ממעשה היצירה, יכולים להיכנס לרחם מעשה האהבה של המשורר עם המזוזה, נוכח מבטו של המשורר.

"והיא אינה מתעוררת/ גרגר ארז תופח בבטנה